

Traduccions / Traduir els límits: Whitman, Blok i Sorescu

 quaderndelesidees.press/traduccion-traduir-els-limit-Whitman-blok-i-sorescu/

January 19, 2015

Qui s'enfronta a una traducció sap que s'aboca al límit de l'impossible. Per bé que ho faci, sap que el seu és un de tants camins fressats a l'hora de transitar per la translació d'una llengua a una altra. Tot parafrasejant el títol d'una novel·la, em sembla que la solitud del traductor és superior a la del corredor de fons, i poques són les tasques que es puguin dedicar a reconèixer-ne la feina. El fet és que els darrers anys podem destacar a Catalunya una sèrie d'iniciatives en aquest sentit, és a dir, en posar en valor la tasca dels traductors. Per exemple, la convocatòria i atorgament del Premi Jordi Domènech de traducció de poesia per part de l'editorial Jardins de Samarcanda —que ja compta amb deu edicions i amb les traduccions publicades d'autors contemporanis ben reconeguts com Charles Simic, Ianis Ritsos o Saint John Perse, traduïts per Marta Pera, Joan Casas i Isidor Marí respectivament¹. Per la seva part, el PEN Club català disposa, a la seva pàgina web (pencatala.cat), d'un apartat dedicat a la traducció, amb tot de notícies al respecte i un enllaç a la revista VISAT (visat.cat), que compta amb un “Espai dels traductors” per conèixer qui treballa en aquest camp a Catalunya, quins són els seus treballs i les llengües que domina. També cal destacar el Seminari de traducció poètica de Farrera (Pallars Sobirà), que ja duu més de vint edicions, organitzat per la Institució de les Lletres Catalanes i el Centre d'Art i Natura de Farrera, que dedica cada edició a una llengua i una poesia diferent, convidant a participar-hi autors i autores nadius de la llengua invitada i autors i autores catalanes, que conviuen durant uns dies, i que amb l'ajut de traductors en ambdues llengües posen en comú traduccions, lectures i vivències.

Les noves traduccions

Els anys vuitanta, a banda de les aportacions de Proa i Els Llibres del Mall, era Edicions 62 qui jugava la carta de les grans col·leccions de traduccions prestigioses. D'una banda, la MOLU (“Les millors obres de la literatura universal”, amb els clàssics moderns anglesos, francesos o russos: Melville, Flaubert, Tolstoi); d'una altra, la MOLU XX (“Les millors obres de la literatura universal del segle XX”: Faulkner, Dos Passos, Hemingway). Es va comptar amb tota mena de traductors, però les cròniques que en resten les consideren força desiguals pel que fa als resultats qualitatius.

Trenta anys més tard, amb aquestes iniciatives liquidades i amb un mercat dividit entre el monopoli “planetari” i la fragmentació dels petits segells, els lectors de fons de catàleg veuen que, des de fa un cert temps, la premsa ha anat perdent pes en aquest petit sector del mercat editorial per concentrar-se en la feina ben feta. Edicions de 1984, Leonard Muntaner Editor, LaBreu Edicions, Adesiara o Viena Edicions han pres el relleu pel que fa a la recuperació de clàssics del XIX i del XX. El darrer curs ha esdevingut insòlitàment abundós: Edicions de 1984 és, potser, qui més està farcint el seu catàleg

d'obra traduïda, d'entre la qual destaquen la recuperació de l'alemany Hans Fallada que duu a terme el sabadellenc Ramon Monton, un binomi autor-traductor fidelitzat en diversos títols que es repeteix entre el nord-americà John Fante i Martí Sales, o la proposta de recuperar el catàleg de William Faulkner per part de Maria Iniesta. Això pel que fa a la narrativa, ja que en l'apartat de poesia, els *Poemes escollits* de Joseph Brodsky a càrrec de Judith Díaz Barneda, o les *Fulles d'herba* de Walt Whitman a mans de Jaume C. Pons Alorda han estat proposats més que destacables. Pel que fa a un dels segells més de moda, LaBreu, ofereix la narrativa traduïda en una sola col·lecció, "La intrusa", on podem gaudir de Sergei Dovlatov, Anaïs Nin o Zbigniew Herbert. Dins d'"Alabatre", la seva prestigiosa col·lecció de poesia, cal destacar *Noves impressions d'Àfrica*, de l'inclassificable Raymond Roussel, traduït pel també singular poeta Jordi Vintró. Adesiara, amb títols minoritaris de gran prestigi, navega entre diverses èpoques i cultures (Georg Trakl a mans de Feliu Formosa, Jane Austen per Alba Dedeu, Aristòfanes a càrrec de Cristián Carandell). El Gall Editor pren el relleu de la desapareguda Edicions del Salobre per publicar el rigorós i excepcional Thomas Bernhard traduït per Clara Formosa...

No acabariem mai, si haguéssim de ressenyar tot allò que ens ofereixen els millors segells literaris del país. Per això ens hem centrat en tres títols prou diversos, que representen tres propostes de treball diferents, tant pel que fa a la traducció com al contingut proposat.

'Fulles d'herba' de Walt Whitman (Edicions de 1984)

Jaume C. Pons Alorda ja té, d'entrada, les credencials adequades per posar-se al capdavant d'una empresa desproporcionada com la de traduir el gegantesc i únic volum poètic d'aquest clàssic nord-americà: un caràcter desbordant d'energia i positivisme, una gran ambició lectora i creadora, una vibració d'entusiasme desaforada. Aquest és el caràcter d'un poeta que en els seus començaments caracteritzava les seves lectures poètiques amb el risc de confondre creador i personatge, amb el caminar constant per la corda fluixa que separa l'excentricitat de la performativitat. Per això és interessant que algú del seu tarannà hagi traduït l'obra magna del nord-americà Walt Whitman (1819-1892), el llibre únic que va anar polint i ampliant al llarg de la seva vida. Whitman fou un autor que no deixà ningú indiferent, odiat i estimat a parts iguals, sublim en alguns fragments de poemes, però també carregós i excessiu en d'altres. A això calia afegir-li un caràcter impetuós, cosmogònic, però també petulant, que s'apartà de la vida més ordinària i dels mètodes literaris més convencionals, i que acabà en la seva vellesa envoltat de deixebles que l'idolatraven. Tanmateix, *Fulles d'herba* s'ha de llegir a grans glopades, sense respirar massa, per arribar a capir part del sentit conjunt de la proposta i copsar de fons els temes que l'obsessionen i el món que forja al voltant de la seva paraula, a la vegada que aquest món del qual s'embeu (els Estats Units preindustrials, anteriors a la Guerra Civil) s'està construint. Whitman ja forma part de l'imaginari d'uns Estats Units d'Amèrica que al final no han estat possibles (o no del tot, això no ens pertoca judicar-ho aquí), ben diferents a la tecnocràcia, el capitalisme i la política intervencionista que avui dia representen a escala planetària: en ell, s'hi veu aquella "terra promesa" que el cinema ha tractat de mitificar tantes vegades, aquell projecte

d'una humanitat nova, que fugia de la pobresa i la misèria europea, però que els anys vint s'estavella en la pitjor de les seves cares. Després, amb la conversió del país en el que ja coneixem, seran els romàntics i els inconformistes qui reivindicuin Whitman, que a la llarga demostra no haver sabut/volgut/pogut encaixar dins la tradició: és com una illa entre dues generacions d'escriptors, autosuficient, convertit els darrers anys de la seva vida en una mena de guru.

La traducció de Pons Alorda tira pel dret, i en ocasions s'hi nota la seva petja en la tria d'uns vocables més virulents que en altres traduccions amb què l'hem comparat, en aquesta oscil·lació que tant li agrada entre allò sublim i allò terrenal; però com el propi Whitman, guanya la cursa a la llarga, després d'escarrassar-se amb un autor difícil, que no deixa gaire marge al traductor: els seus poemes són de vers exageradament allargassat, gairebé prosaics pel to i la manca d'interès pel ritme. Aquest era un dels retrets que li feien els seus detractors, que veien en Whitman un passavolant sense coneixements tècnics, un egòlatra que rebutjava la tradició i semblava llegir-se només a si mateix. Però Whitman tenia una sensibilitat molt personal, que el pot redimir fins i tot als ulls del lector més refractari amb moments extraordinaris: un dels millors pertany al "llibre" *Les deixalles del naufragi* (p. 263), i el poema s'anomena "Del bressol que es gronxa eternament". En les seves primeres pàgines, ens explica com de petit observà un niu d'ocells del qual un bon dia desaparegué l'ocell femella; i a continuació, el poeta es posa en la pell de l'ocell mascle perquè aquest «va vessar els significats que sols jo entenc entre tots els homes»; i malgrat el messianisme que implica l'afirmació, Whitman ens trasllada en paraules el sofriment d'una esperança desesperança, malgrat la contradicció: l'espera del retorn de qui ha desaparegut sense saber si ha estat definitivament.

'Venjança i altres poemes', d'Aleksandr Blok (Adesiara)

Malgrat la joventut del poeta Aleksandr Blok (Petersburg, 1880-1921) a l'hora de la seva mort ja feia temps que havia esdevingut un dels grans representants del simbolisme, aquell corrent poètic d'alta volada que més endavant es refinaria fins a la gairebé inassolible poesia pura. I malgrat tot, la brillantor del poeta rus a l'hora d'assajar ritmes i rimes internes, i el treball d'un llenguatge que no esdevé exageradament obscur o hermètic, li van valer l'estima de la seva gent: de fons, sempre hi ressona la vivència humana universalment compartida, a banda dels fets històrics que va presenciar al llarg dels pocs anys de vida que va gaudir —en els quaranta anys que va complir, Rússia va patir la davallada de l'antic règim, la Revolució, la Primera Guerra Mundial i el desengany amb els canvis polítics—. Com diuen al pròleg el professor Ivan Garcia i el traductor Ricard San Vicente, «El símbol, fruit de la interacció entre l'experiència sensible del poeta i la seva consciència, és l'instrument que permet amalgamar totes dues realitats [el món tangible i el món de les idees]. Però, a més, [Blok i el també poeta Andrea Belli] entenen que el símbol per si mateix és simultàniament forma i contingut, i això els permet afirmar que la forma és tan important com el sentit.» Després d'uns primers anys de misticisme, i havent patit una crisi en les seves creences, «S'endinsa en els suburbis, conviu a les tavernes amb borratxos i prostitutes, admira l'autenticitat de les pobres gents, que passen a protagonitzar els seus poemes. [...] S'allunya del món

literari i intel·lectual, escriu contra el simbolisme, reflexiona sobre el poder del poble per canviar el destí de Rússia.» Blok revisa la seva proposta i augmenta la fama, com comenta el crític Kornei Txukovski: «Feia amb nosaltres tot el que volia, perquè el poder de la seva lírica no naixia tant de les paraules com dels ritmes. Les paraules podien ser obscures i confuses, però eren portadores d'uns ritmes tan irresistiblement contagiosos que, embruixats i narcotitzats, ens hi sotmetíem gairebé sense voluntat.»

La tasca dels traductors Ricard San Vicente i Esteve Miralles, doncs, esdevé una de les més difícils que es pot imaginar. Han provat de trobar un equilibri entre aquesta musicalitat assenyalada i la necessitat de transmetre al lector el sentit intrínsec de la proposta de Blok que reposa en la tria de temes i en les afirmacions que hi vessa: el ressò de l'ànima russa, que es debat entre la malenconia —tan ben representada pel poema “La desconeguda”, on els protagonistes són els borratxos, les meques i els pobres a què al·ludíem abans— i l'orgull èpic —que Blok traça a “Els escites” a partir d'un fet històric, prenent l'ànima i la paraula d'aquests guerrers que, com molts russos, se senten en terra de ningú, rebutjats per orient i per occident a parts iguals—.

‘Per entre els dies’, de Marin Sorescu (Leonard Muntaner, Editor)

La descoberta de Marin Sorescu (1936-1996)

és lluminosa per la ironia imaginativa que gastava el poeta romanès. De fet, és molt significatiu el nom de la col·lecció en què Leonard Muntaner, Editor n'ha publicat aquesta antologia seleccionada i traduïda per Xavier Montoliu i Corina Oproae, “L'obriülls”. L'efecte que produeix pot recordar una altra autora de l'est molt evocada, la polonesa Wislawa Szymborska, una similitud que va més enllà del feble argument que ara esbossava: com aquesta, Sorescu treballava amb una quotidianitat vigilada, continguda dins d'una urna de cristall política. I com la poeta polonesa, opta per bastir el seu llenguatge poètic no pas de símbols sinó d'imatges manllevades del dia a dia que redimensiona; i al capdavall, després de sorprendre el lector, després de fer-lo pensar des d'un punt de vista positivista, podem gratar la imatge i buscar-hi tantes interpretacions com vulguem. Però abans, Sorescu ja s'ha encarregat de jugar-hi, de donar-li la volta, de col·locar-lo en un context ben diferent perquè el contrast ofereixi al lector sentits impensats.

Aleksandr Blok el 1907

Així, “Les muntanyes” és el paisatge interior que descobreix el poeta quan s’asserena («No ho sabia, no sabia / que tinc tanta geologia dins meu»), “Shakespeare” esdevé Déu («Shakespeare va crear el món en set dies. / [...] Aleshores van arribar uns individus que havien fet tard. / El creador els va acaronar amb compassió / i els va dir que no els quedava més remei que fer-se crítics literaris / per negar-li l’obra»), o “El passaport” esdevé quelcom de més important, bàsic i innegable que un simple paper («Aquest passaport / està escrit als meus ossos, / al crani, a les falanges, al fèmur i a l’espina, / col·locats de tal manera / que es pugui llegir ben clar / el meu dret de ser home»).

La traducció de Montoliu i Oproae és molt literal en un sentit positiu, en aquell de buscar les millors solucions en la llengua receptora sense trair en excés l’original, ni inventar nous enginyers lèxics. No calen: Sorescu ja va farcir la seva poesia d’una bona quantitat d’ells, i només cal trobar el millor sentit per a traslladar-nos-els i fer-nos-els gaudir. Si la lectura de Whitman procura un vitalisme d’arrel humanista desafortat, l’alegria i la ironia de Sorescu és més matisada, però més càlida, a escala més humana, cosa que s’agraeix.

Traduir els límits

Com veiem, Whitman, Blok i Sorescu són tres autors remarcables que val la pena llegir en català. Els seus traductors s’han hagut d’enfrontar a límits que transcendeixen la pròpia llengua, n’han hagut de valorar els riscos i encarar-s’hi amb atenció per fer-nos evidents el glatir vivificant i universal de Whitman, la música vital que interpreta la poesia de Blok i els sentits ocults de la realitat desentrellats per l’obra de Sorescu. Així, una de les mancances del món editorial català —un fons d’armari prou abastit— esdevé una virtut de les noves propostes, que deixen de moment els Balzac, Shakespeare o Faulkner més habituals per tal d’oferir-nos nous menús literaris, més exòtics i menys previsibles.

1. 1. NÚVOL: “[Charles Simic és la Pera](#)” ←

Si t’ha agradat aquest article i vols rebre informació dels pròxims que publiquem, envia’ns el teu nom i el teu correu electrònic.

He llegit i acceptat les condicions establertes en l’[avís legal](#) i [política de privacitat](#).

David Madueño Sentís

Sabadell, 1976. Llicenciat en Filologia catalana per la UAB. Exerceix la docència, la correcció de textos i la crítica literària en revistes com Quadern, Caràcters i Poetari. Ha guanyat els premis Estrem i Fa de Falset (2008), Foment Literari (2008), La Mar de Lletres (2011) i Vila de Martorell al [...]

Llegir més

